

## Bikszád, ortodox templom

A Szatmár megyét északkeletről határoló Avas-hegység lábánál terül el Bikszád község. A falu mellett emelkedő szép fekvésű dombon 1699-ben kezdett monostort építeni a görög származású Izajás szerzetes, aki a munkácsi görög katolikus egyházmegyét irányító – szintén görög származású – Johannes Josephus De Camillis püspök (1690–1706) közvetlen munkatársa lehetett. Izajás mielőtt Bikszádra telepedett, a partiumi görög kereskedők között szolgált, később De Camillis püspöktől kapott esperesi megbízást a bihari és szatmári román parókiák egy része felett.<sup>1</sup> A bikszádi monostor általa kezdeményezett építését a falubéliek is támogatták: 1700. február

25-én hat helyi lakos (három Veres és három Kecskés vezetéknévű) azt a dombot, amelyen Izajás építkezni kezdett, a rajta lévő mezővel együtt a monostornak adták, amiről magyar nyelvű adománylevelük tanúskodik.<sup>2</sup> A monostort alapító szerzetesnek hamarosan komoly ellenfelei is akadtak; a következő évben ugyanis Izajás brutális meggyilkolásáról tudósít I. Lipót császár 1701 augusztusában kelt levele, amelyben a vármegyétől a tettesek méltó megbüntetését kéri.<sup>3</sup> Két hónappal korábban a nagybányai esperesi kerület papjai írtak De Camillis püspöknek egy levelet, amelyben arra kérték a főpásztort, hogy ne küldjön többé a megboldogult Izajás archi-



1. A Szent Péter és Pál kolostortemplom összképe délkelet felől

mandritához hasonló előjárót, mert tőle bizony sokat szenvedtek, mivel szegénységüket nem tekintve, gyakran többedmagával élősködött rajtuk. Ezek szerint a gyilkosságnak a levél dátuma, június 3-a előtt kellett történnie.<sup>4</sup> A XVIII. század végén és a XIX. század folyamán készült történeti munkák Izajás meggyilkolását 1703-ra teszik, a fenti adatok alapján tévesesen. A monostor későbbi szerzetesei és a szóban forgó történeti művek – valószínűleg erősen megszépítve a valóságot – a tragikus véget ért szerzetest a hívek erkölcsi életének megtisztításáért, illetve az egyházi unió megerősítéséért folyó küzdelem áldozataként mutatják be.<sup>5</sup>

Az első, fából épült monostor és templom az alapító szerzetes halálakor még nem volt teljesen kész. 1706-ban Illés, ugcocsi görög katolikus esperes, részletes kimutatást készített arról, hogy az esperesi kerülethez tartozó Bicszád környéki falvak pontosan milyen munkával, milyen anyagi áldozatokkal segítették a monostor megépítését. Megemlíti, hogy a templom alapjául szolgáló követet ő hozatta Gércéről (Kis- vagy Nagygerce [Gherța Mare/Mica]), de a faanyag beszerzésében is részt vállalt. Illés azt is leírja, hogy Izajás halála után a monostor javainak egy részét katonák hordták szét, többi jószágát az áldozat testvére, Konstantin vitte el a püspök utasítására. Ennek ellenére a környékbeli papok és hívek a templom építését 1702-ben befejezték, július 12-én megáldották, és a miszticei (Имстичово) bazilita kolostorból igument (házfőnököt) is hívtak. 1703-ban, majd két évvel később ismét, gróf Károlyi Sándor szatmári főispán engedélyezte, hogy különböző egyházi személyek szabadon gyűjthesse- nek adományokat a monostor javára.<sup>6</sup> A következő évtizedekben is lakott egy-két szerzetes a monostorban, de a monasztikus életet nem sikerült megszilárdítani, a hívek és a környék világi papsága ennek ellenére sem adta föl a reményt, hogy a bicszádi monostor benépesüljön. Kérésükre Olsavszky Mihály Mánuel munkácsi püspök (1743–1767) 1757-ben hat szerzetest küldött a Munkács melletti Csernek-hegyi kolostorból (két papot, egy diakónust és három laikus testvért); ettől kezdve tekinthető a monostor szabályosan működő, görög katolikus bazilita kolostornak.<sup>7</sup>

A monostor fatemplomáról az 1770-ben folytatott egyházi kivizsgálás jegyzőkönyveiben olvashatunk, bár az épület formájáról nem sok derül ki: boltozati gerendái között befűjt a szél, és az egész nagyon nedves volt. A kivizsgálást a templom Istenszülő ikonjának állítólagos könnyezése miatt folytatták le, ezért részletes leírás készült a képről is. Hasonló, ikont ismertető képleírás alig ismert a korszakból, ezért bővebben idézzük. Az ikon a görög rítus szokásainak megfelelő helyen, az ikonosztázi- onon volt elhelyezve, öreg hársfatáblára festették, amely a közepén meg volt repedve, a festő neve (Dionysius) rá

volt írva. Ismertették az ikon festésmódját is: a kompozíció vászonalapozás nélkül, közvetlenül a táblára felhor- dott festéssel készült, amely már több helyen darabok- ban hullott. Az ikon kompozícióját is leírták: Mária zöld színű trónon ült, ruhája zöld, a köntöse pedig vörös szí- nű volt; a gyermek Jézus ruhája fehér, illetve zöld színű



2. A kolostortemplom építési felirata, 1771

volt, utóbbit ezüstsínű virágok díszítették. Mária hosz- szúkas arca nyers színekkel, fehérrel és kevés pirossal fes- tett, kicsit meghajolva, kedvesen, szeretetteljesen a távol- ba nézett. Megfigyelték, hogy Mária bal szeménél a szén- nel húzott előrajz is előtűnt. A táblát száraznak találták, majd a hátoldalát erősítő merevítőket is megemlíti, pon- tos méreteit is följegyezték.<sup>8</sup>

A könnyezés tényét az egyházmegyei hatóság nem hitelesítette,<sup>9</sup> a kolostor mégis a környék kedvelt zará- dokhelyévé vált. A kivizsgálás idején már folyt az új kő- templom építése, ami valószínűleg a régi templom köze- lében, 1765 körül kezdődhetett.<sup>10</sup> A tanúk között négy kőműves neve is szerepelt, az egyik Jacobus Simmeth, a munkácsi építómester fia volt.<sup>11</sup> Az új barokk templom keletelt, nyugati homlokzati tornyos épület, hajójának keleti felén két oldalapszis, ún. *klirosz* is megjelenik, ame- lyek a kántorhelyek befogadására alkalmas épületrészek a korszak bizánci templomaiban. A munkácsi egyházmeg- yeében először a máriapócsi kegytemplom tervén jelen- nek meg oldalapszisok (1730-ban), igaz nem *klirosz* cél- jából, hanem mellékoltárok befogadására szánt térként, kereszthajó funkcióban. Az 1739-ben, Nagykárolyban befejezett parokiális templom esetében viszont már egy- értelműen kántorhelynek szánták a két apszist. Ez az épületforma a XVIII. század végén épülő bazilita kolos-



3. A kolostortemplom kegyképe

torokra is jellemző lesz.<sup>12</sup> A bikszádi templom szentélyét egy, hajóját két csehsüveg boltozattal, a kliroszokat félkupolákkal fedték. A templom bejárati kapuja fölött olvasható, faragott kő felirat szerint az építkezést 1771-ben

fejezték be: „Az Úr dicsőségére, Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére az avasi lakosok minden igyekezetével és a Nagy Szent Bazil Rendi szerzetesek sok munkájával épül ez a templom Mária Terézia császárnő uralkodása alatt, Bacsinszky András püspök és Benjámín igumen idejében.”<sup>13</sup>

Ismert a templom első toronygombjának latin, egyházi szláv és román nyelven írt, ma már csak töredékesen olvasható felirata. A latin változat szerint az új templomot 1775-ben építették,<sup>14</sup> bár ez inkább a teljes befejezésének, illetve a toronykereszt fölhelyezésének dátuma lehet. A XIX. században a templomot többször átalakították, a szentély keleti falához sekrestyét, a toronyhoz két további melléket, a kőkeretes, szegmensívvel záródó nyugati bejárat fölé timpanonos portikuszt emeltek, a század végén a torony új sisakot kapott.

Romániában 1948-ban a görög katolikus egyházat betiltották, a bikszádi monostort is bezárták, a bazilita szerzeteseket elűzték. A bezárt templomot 1988–1989 között följúttatta az ortodox egyház, rövidesen néhány szerzetes is ide költözött. A felújítás során a hajó tetőformája megváltozott, a kliroszok fölött kúp alakú tetőket építettek, a szentélyt és a sekrestyét díszítő huszárornyokat nem állították vissza, ahogy a barokk templom vakolatdíszeit sem. A templomba új kifestés és teljesen új berendezés készült. Az ikonosztázion előtt álló tartóban elhelyezték a kegyképet is, így a templom újra fontos zarándokhellyé vált.<sup>15</sup> Ez a kegykép a XVIII. századi leírásban ismertetett ikon másolata, eredetije állítólag Kolozsváron, a baziliták tulajdonában van, akik az üldözések alatt gondosan elrejtették.<sup>16</sup>

A felvételeket Mudrák Attila készítette.

#### JEGYZETEK

<sup>1</sup> Izajás életéről, a kolostor történetéről lásd még: TERDIK 2008. 321–345.; TERDIK 2009a. 295–317.

<sup>2</sup> CIUBOTĂ 2007. 72–73.

<sup>3</sup> Kelt Bécsben, 1701. augusztus 25-én. Ld.: HODINKA 1911. 405.; HODINKA 1909. 421.

<sup>4</sup> LUTSKAY 1990. 86–87.

<sup>5</sup> BASILOVITS 1799/1805. II.: 118–119.; SZIRMAJ 1809/1810. II.: 332. Ezt a dátumot adja meg a kolostorban található, Izajást ábrázoló XVIII. vagy XIX. századi portré magyar nyelvű felirata is. Ld.: RUS 1995. 29.

<sup>6</sup> CIUBOTĂ 2007. 90–91., 97–100.

<sup>7</sup> BASILOVITS 1799/1805. III.: 100.

<sup>8</sup> A kivizsgálási jegyzőkönyv latin szövege megjelent: TERDIK 2008. 328–338.; TERDIK 2009a. 306–316.

<sup>9</sup> Ennek okáról: TERDIK 2008. 323–326.; TERDIK 2009a. 302–304.

<sup>10</sup> BASILOVITS 1799/1805. III.: 100.

<sup>11</sup> Ő készített terveket 1782-ben a kisbereznai (Малий Березний) bazilita kolostorhoz is. A tervet közli: PUSKÁS 2002. 134., 4. kép.

<sup>12</sup> TERDIK 2007b. 365–367., 4–5. kép.

<sup>13</sup> A feliratot először közölte: RUS 1995. 23. A magyar fordításban nyújtott segítséget Mordovin Maximnak köszönöm.

<sup>14</sup> Máriapócs, Nagy Szent Bazil Rend Levéltára, jelzet nélkül.

A torony jelenlegi sisakja 1897-ben készült, ekkor emelhetők ki az eredeti gombfeliratot. A templom XIX. századi átalakításáról: TERDIK 2008. 326.: 68. jegyzet; TERDIK 2009a. 304.: 59. jegyzet. Feltehetően még az eredeti sisakforma látható a kolostort távolból mutató, XIX. század végi fotón, ld.: VAJAY 1886. 7.

<sup>15</sup> RUS 1995. 18–21.

<sup>16</sup> Az 1920-as években Agustin Pop bikszádi bazilita testvére, Aurel Pop (1879–1960) szatmári festő három másolatot készített az ikonról: az egyik Szatmárra, a másik Kolozsvárra, a harmadik Bikszádra került, ld.: HAIUC VĂMEANUL 2005. 30–32.